

Лисодєд, Олександр Володимирович,
декан вечірнього факультету Національного
юридичного університету імені Я. Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

Щодо кримінологічної характеристики злочинів, учинених з необережності

Результати вибірових досліджень свідчать про те, що рівень злочинів, учинених із необережності, постійно збільшується. Якщо в 60-х роках ХХ століття питома вага цих злочинів у загальній злочинності в СРСР, у тому числі і в Україні, складала близько 5 % [1, с. 282–283], то наприкінці 70-х – початку 80-х років вона вже досягла 12 % [2, с. 29; 3, с. 38], у 90-х роках збільшилась до 15 % [4, с. 135], а у ХХІ столітті вже перевищила 20 % [5, с. 676].

Дослідження вказують, що в структурі злочинів, учинених із необережності, незважаючи на час, переважають злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобілів і інших механічних транспортних засобів, які складають близько 75 % таких злочинів [4, с. 140; 6, с. 75, 269; 7, с. 17]. За узагальненими підрахунками окремих учених, близько 10–15 % злочинів припадає на службову недбалість, 3–7 % – на порушення законодавства про охорону праці, 3–4 % – на злочини, вчинені у сфері побуту, з них 2–3 % – на вбивство з необережності та необережне тілесне ушкодження [6, с. 272; 8, с. 336]. Решта – це порушення

спеціальних норм і правил, які призводять до аварій, катастроф, пожеж та інших техногенних катаклізмів, що виникають у процесі безвідповідального ставлення посадовими та іншими особами до виконання своїх професійних чи службових обов'язків.

Офіційна статистика органів охорони правопорядку не містить повних даних про розмір шкоди, яку завдають злочини, учинені з необережності, суспільству та державі. Об'єктивно визначити збитки від злочинів, учинених із необережності, досить складно, їх ціну можна встановити лише приблизно на підставі опублікованих відомостей щодо правопорушень в окремих сферах людської діяльності, які дуже часто вчинюються з необережності, і певна частина з яких у подальшому кваліфікується як злочини, а певна – з різних причин переходить у розряд латентних.

Найсумнівніша, на жаль, статистика дорожньо-транспортних пригод в Україні. Зокрема, у період 1975–2005 рр. в країні сталося понад 1,2 млн таких пригод, у яких загинуло більше 200 тис. та поранено близько 1,3 млн людей [7, с. 3]. З 2006 р. до 2015 р. в дорожньо-транспортних пригодах загинуло ще 60,3 тис. осіб. Останнім часом щорічно реєструється близько 150 тис. дорожньо-транспортних пригод, у яких гине від 3 до 5 тис. осіб різного віку, ще близько 25–30 тис. одержують травми різного ступеня тяжкості, а матеріальні збитки тільки від пошкодження транспортних засобів за підрахунками спеціалістів складають 8–10 млрд грн. У цілому, за даними Асоціації безпеки дорожнього руху, Україна посідає п'яте місце в Європі за кількістю жертв дорожньо-транспортних пригод.

Вибіркові дослідження, проведені окремими авторами, показують, що порушення правил безпеки дорожнього руху складають 7 % від загального рівня злочинності в Україні, а злочини проти безпеки дорожнього руху становлять 97 % від інших злочинів проти безпеки руху й експлуатації транспорту та кількість постраждалих від таких злочинів набагато перевищує число постраждалих на всіх інших видах транспорту разом узятих [7, с. 3].

Не краща статистика і в сфері безпеки виробництва. За даними Федерації профспілок України, за останні роки кількість працюючих в умовах, що не відповідають установленим нормам з охорони праці, зросла з 15 до 30 % від загальної чисельності працівників і складає майже 3 млн людей. При цьому й кількість підприємств зі шкідливими та небезпечними умовами як державної, так і недержавної форми власності теж зростає.

За даними Держкомстату України, в останні роки понад 1,5 млн працівників працювали в антисанітарних умовах збільшеної забрудненості повітря на робочому місці хімічними речовинами, пилом, перевищень рівнів шуму та вібрації, важкості та напруженості праці. На деяких підприємствах кількість таких робітників складає до 2/3 загальної кількості працюючих. На підприємствах окремих видів економічної діяльності питома вага таких працівників складає 77,4 % (добування вугілля, лігніну та торфу), 55,9 % (виробництво коксу та нафтопереробки), 54,6 % (виробництво готових металевих виробів).

За даними Держсанпідемнагляду України, більше 70 % підприємств України не відповідають вимогам санітарних правил щодо функціонування на них систем опалення, вентиляції, освітлення та роботи санітарно-побутових приміщень.

У середньому в шкідливих і небезпечних умовах праці на сьогодні працює майже кожен третій робітник. Фахівці зазначають, що такими показниками рівень смертності на виробництві в Україні вищий, ніж в Молдові, у 2 рази, 4,5 разів, ніж в Естонії, 5 разів, ніж у Франції, 12 разів, ніж у Швеції, 22 рази, ніж у Великобританії, а ризик стати жертвою нещасного випадку або постраждати від професійного захворювання в країні взагалі в 5–6 разів вище, ніж у розвинених країнах світу.

За офіційною ж статистикою, на початку 2010-х рр. в Україні, у середньому, щорічно на виробництві реєструвалось 12,7 тис. нещасних випадків, у яких травмувалось 13,0 тис. працівників. Майже кожен десятий нещасний випадок закінчувався смертельним наслідком, причому питома вага таких випадків у загальній кількості нещасних випадків на виробництві постійно зростала: з 9,0 % (2009) до 11,0 % (2013). Аналогічно зростала й питома вага загиблих у загальному числі потерпілих від нещасних випадків: від 9,0 % (2009) до 11,2 % (2013).

З 2014 р., згідно з офіційними даними Держгірпромнагляду України, кількість нещасних випадків, пов'язаних із виробництвом, та осіб, які отримали травми внаслідок цих випадків, почала зменшуватись: з 6,3 тис. травмованих осіб, у тому числі 548 загиблих, у 2014 р. до 4,2 тис. осіб, у тому 373 загиблих, у 2015 р. Окремі фахівці відомства пояснюють це зменшенням кількості працюючих і збільшенням кількості безробітних, але згідно з даними Федерації профспілок України близько 4,8 млн працівників працюють без офіційного оформлення трудових відносин із роботодавцем, а це означає, що більша частина випадків виробничого травматизму щодо таких осіб становляться латентними.

Найбільш травмонебезпечними галузями економіки в Україні Держгірпромнагляд України вважає вугільну, машинобудівну промисловість, агропромисловий комплекс, соціально-культурну сферу і торгівлю. Питома вага травмованих працівників на підприємствах цих галузей (за підрахунками відомства) складає 69 % від усієї кількості травмованих на підприємствах в Україні.

Славнозвісною у цьому переліку, безсумнівно, є вугільна промисловість, аварії на підприємствах якої завдають досить значних збитків і викликають найбільш негативний резонанс у суспільстві. За окремими даними, щорічно у світі на шахтах гинуть майже 12 тис. шахтарів, а професія шахтаря посідає перше місце серед найбільш небезпечних чоловічих професій. В Україні за перші 10 років незалежності загинуло 3,4 тис. гірників, надалі офіційна інформація відсутня. В Інтернет-середовищі лише вказується, що за 24 роки незалежності великі аварії на шахтах забрали життя 839 шахтарів.

До вказаного вище травмонебезпечного переліку Держгірпромнагляду України більшість експертів також додають металургійну та хімічну промисловість, сферу будівництва, транспорту та енергетики.

Результати моніторингу стану з пожежами, котрий проводиться Українським науково-дослідним інститутом цивільного захисту, свідчить, що в період 2004–2013 рр. у населених пунктах та на об'єктах суб'єктів господарювання України виникло більше 540 тис. пожеж, унаслідок яких загинуло понад 34 тис. людей і більше 17 тис. людей було травмовано. Тільки прямі збитки, завдані пожежами, склали 4,9 млрд грн, а загальні матеріальні втрати – понад 15 млрд грн. Додатково до цього 2014 р. виникло 68,8 тис. пожеж, в яких загинуло понад 2,2 тис., 2015 р. – 79,5 тис. пожеж, в яких загинуло понад 1,9 тис. людей, 2016 р. – 74,2 тис. пожеж, в яких загинуло майже 1,9 тис. людей, 2017 р. – 83,1 тис. пожеж, в яких загинуло 1,8 тис. людей, 2018 р. – 78,6 тис. пожеж, в яких загинуло 2 тис. людей. За 9 місяців 2019 р. в країні вже сталося 79895 пожеж, в яких загинуло 1340 людей.

Взагалі за величиною ризику загибелі людей від пожеж Україна посідає друге місце в світі та поступається лише Російській Федерації [9, с. 90]. Серед загальної кількості більшість пожеж (85,0 %) і випадків загибелі людей внаслідок них 95,9 % припадає на житловий сектор [9, с. 91], а найпоширенішими причинами виникнення пожеж є необережне поводження з вогнем (62,4 %) та порушення правил пожежної безпеки при експлуатації електроустановок (19,3 %) [10, с. 124].

До ціни злочинів, учинених із необережності, слід додати і збитки від постійних аварій на залізничному, водному, повітряному, трубопровідному транспорті,

катастроф на складах військових частин та інших воєнізованих формувань, де здійснюється зберігання боєприпасів, вибухових речовин та військової техніки, які також тягнуть за собою значні людські жертви, знищення майна, ушкодження навколишнього середовища. Можна стверджувати, якщо враховувати не тільки життя і здоров'я людини, а й шкоду від злочинів проти навколишнього середовища, якими заподіюється невідновна шкода тваринному або рослинному світу, землі, надрам, водним або морським організмам, то шкода від злочинів, що учиняються з необережності, в цілому значно більша від шкоди, яка заподіюється умисними злочинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криминология: учебник / отв. ред. В.К. Звирбуль, Н.Ф. Кузнецова, Г.М. Миньковский. М.: Юрид. лит., 1979. 304 с.
2. *Дагель П.С.* Неосторожность. Уголовно-правовые и криминологические проблемы. М.: Юрид. лит., 1977. 144 с.
3. *Квашис В.Е.* Преступная неосторожность. Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток: Изд-во Дальневосток. ун-та, 1986. 192 с.
4. *Литвак О.* Злочинність, її причини та профілактика. К.: Україна, 1997. 167 с.
5. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3-х кн. К.: Вид-чий дім "Ін Юре", 2007. Кн. 2: Криминологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
6. *Тяжкова И.М.* Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности / под ред. В.С. Комисарова. СПб.: Изд-во "Юрид. центр Пресс", 2002. 278 с.
7. *Мисливий В.А.* Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та криминологічне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.08. Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2005. 36 с.
8. *Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В.* та ін. Кримінальна віктимологія: навч. посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. К.: Атіка, 2006. 352 с.
9. Ковалишин В.В. Дослідження впливу небезпечних факторів пожежі на людину. *Пожежна безпека: теорія і практика.* 2013. № 15. С. 90–94. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>. (дата звернення: 15.10.2019).
10. *Климась Р.В., Одинець А.В., Якименко О.П.* та ін. Дослідження стану із пожежами в Україні за період 2011–2014 роки та визначення основних проблем у забезпеченні пожежної безпеки об'єктів. *Науковий вісник УкрНДІПБ.* 2015. № 2. С. 121–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvundipb_2015_2_19. (дата звернення: 15.10.2019).

Міністерство внутрішніх справ України
Державний науково-дослідний інститут
Európsky inštitút d'alsieho vzdelávania (Slovakia)

СУЧАСНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ:
МЕТОДИ, НАПРЯМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого столу
(Київ, 14 листопада 2019 року)

Київ 2019

УПОРЯДНИКИ:

Вербеньський Михайло – т.в.о. першого заступника директора ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Користін Олександр – головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Кулик Олександр – завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Плугатар Тетяна – учений секретар секретаріату Вченої ради ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Багаденко Ірина – т. в. о. начальнича науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Баліна Світлана – провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник;

Наумова Ірина – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України;

Оцел Валентина – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України.

- С89 **Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи:** збірник тез міжнарод. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 лист. 2019 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 188 с.

У збірнику тез доповідей висвітлено проблеми розроблення та застосування сучасних методів кримінологічних досліджень, теоретичних і практичних результатів вітчизняних й зарубіжних досліджень злочинності, факторів, що її зумовлюють, а також перспектив їх подальшого розвитку. Подано низку рекомендацій щодо вдосконалення методів і напрямів кримінологічних досліджень злочинності в Україні. Видання корисне для слухачів закладів вищої освіти, аспірантів, викладачів, науковців, практиків та всім, хто цікавиться цією проблематикою.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори.